

دانشگاه گواران، دانشکده کشاورزی

نشریه کارآفرینی در کشاورزی

جلد پنجم، شماره چهارم، زمستان ۱۳۹۷

۱۱۷-۱۳۰

<http://jead.gau.ac.ir>

DOI:10.22069/jead.2020.17444.1399

تحلیل موانع توسعه کارآفرینی بنگاههای کوچک و متوسط کارآفرین کشاورزی

فرشته غیاثوند غیاثی^{*}

استادیار دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تاکستان، دانشکده کشاورزی، تاکستان، ایران.

تاریخ دریافت: ۱۳۹۸/۰۹/۲۴؛ تاریخ پذیرش: ۱۳۹۸/۱۰/۲۳

چکیده

پیشرفت کشاورزی کشور با اهمیت بخشی به نیروی کار انسانی به عنوان عامل اصلی بخش کشاورزی و جستجوی فرصت‌های مناسب و ایده‌ها برای ایجاد کسب و کار و ترویج کسب و کارهای کارآفرینانه در این بخش می‌باشد. مسیر توسعه اقتصادی را می‌توان از طریق توسعه کارآفرینی در بنگاه‌های کوچک زودبازده غنا بخشید. پژوهش حاضر با هدف تحلیل موانع توسعه کارآفرینی در بنگاههای کوچک و متوسط کشاورزی در چارچوب پژوهش‌های توصیفی - پیمایشی انجام شده است. جامعه آماری تحقیق حاضر شامل ۴۵۳۲ واحد بنگاههای کوچک و متوسط کارآفرین کشاورزی در استان قزوین در سال ۱۳۹۵ بود که تعداد نمونه مورد بررسی ۳۵۴ بنگاه براساس نمونه گیری تصادفی انتخاب شده‌اند. این صنایع در گروه‌های اصلی شامل صنایع غذایی، محصولات باغی و زراعی، مکانیزاسیون و ادوات کشاورزی، محصولات دامی و شیلات بودند. ضریب آلفای کرونباخ، به منظور تشخیص پایایی پرسشنامه‌ها برابر با ۰/۸۸ محاسبه گردیده است. روایی محتوایی پرسشنامه نیز با نظر خواهی از کارشناسان مرتبط با موضوع تایید شده است. پس از تکمیل پرسشنامه‌ها و گردآوری داده‌ها از نرم‌افزار Spss برای تحلیل داده‌ها بر اساس تکنیک تحلیل عاملی از نوع اکتشافی بهره گرفته شد. نتایج مربوط به تحلیل عاملی موانع توسعه در بنگاههای کوچک و متوسط کارآفرین کشاورزی منجر به استخراج هفت مانع شد. این موانع به ترتیب اهمیت عبارتند از مانع مالی، علمی-آموزشی، دانشی، استراتژیک، سیاست‌گذاری، بازاریابی-فروش و عامل محیطی که در مجموع ۷۲/۲۶۵ درصد واریانس کل موانع توسعه کارآفرینی در کسب و کارهای کشاورزی را تبیین نموده‌اند.

واژه‌های کلیدی: استان قزوین، موانع کارآفرینی، بنگاه‌های کوچک و متوسط، کشاورزی.

مقدمه

۱۳۹۰، Urbano et al, 2016). شرکت‌های کوچک و متوسط (SME^۲) برای عملکرد و توسعه اقتصادی هر کشور بسیار مهم هستند و منبع عمده انعطاف‌پذیری و نوآوری هستند (Jafarnejad, 2013). این واحدها به

در سالهای اخیر بنگاه‌های کوچک و کارآفرین، تأمین کنندگان اصلی اشتغال، تحول و نوآوری در کشورهای در حال توسعه هستند (بیدختی و همکاران،

کشاورزی می باشند که متأسفانه در عرصه کشاورزی به آن توجه چندانی نشده است.

با اینکه در کشورهای در حال توسعه، پژوهش‌های زیادی در زمینه خروج این بنگاه‌های کشاورزی از حیات اقتصادی انجام شده، اما این موضوع در کشور ما تقریباً مورد غفلت قرار گرفته است. دسترسی نداشتن به داده‌های مورد نیاز در این حوزه از یک سو و توجه بیشتر به ایجاد اشتغال از طریق ایجاد بنگاه‌های جدید به جای حفظ اشتغال بنگاه‌های موجود و رشد آن‌ها از سوی دیگر، غافل ماندن از خروج بنگاه‌ها از چرخه فعالیت و در نتیجه از بین رفتن فرصت‌های اشتغال ایجاد شده را باعث شده است. براساس آمار موجود در کشور، حدود ۲۳ درصد از واحدهای کوچک، در سال اول و تقریباً ۴۲ درصد در پایان سال پنجم از شروع فعالیت به دلایل مختلفی با ناکامی مواجه شده و ناچار به توقف فعالیت شده اند (Kyaw, 2008؛ وحدت و داداشی، ۱۳۸۹؛ پارسا پور، ۱۳۹۶).

از آنجا که بیشتر مطالعات انجام شده در ارتباط با بنگاه‌های کوچک و متوسط مربوط به رابطه بین رشد و اندازه شرکت بوده است (Bartlett et al., 2001) در این تحقیق سعی شده است در ارتباط با موانع کارآفرینی این شرکتها نتایج تحقیقات مرتبط بررسی شود. نتایج تحقیق رضایی و همکاران نشان داد عامل سیاسی - زیرساختی، مهارتی - آموزشی، مالی - هزینه ای، فنی - جغرافیایی و ارتباطی - اطلاع رسانی از مهمترین موانع توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط اقتصادی زودبازده کشاورزی در استان زنجان می‌باشند (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵). علی میرزایی و همکاران (۱۳۹۰) چهار عامل زیرساختی، بازاریابی، مدیریتی و سیاست گذاری به عنوان بازدارنده‌های توسعه بنگاه‌های کارآفرین بیان کردند. مطالعات قبلی شواهدی برای تمایز بین خود اشتغالی، مالکیت مشاغل، ایجاد مشاغل جدید و کارآفرینی ارائه داده

دلیل کوچکی و سادگی در ساختار سازمانی، از انعطاف پذیری در برابر تغییرات و قدرت رقابت در محیط و دستیابی به اهداف برنامه ریزی شده برخوردار هستند (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵). مهمترین پیامد توسعه کارآفرینی در SME ایجاد اشتغال، نوآوری و ایجاد رقابت است. ایجاد بنگاه‌های کوچک و متوسط کارآفرین، مکانیسم اصلی است که از طریق آن می توان فرآیند تغییر ساختار در بنگاه‌های اقتصادی را انجام داد (Bartlett et al., 2001, R.Moghaddam et al., 2019, Pachava, 2018). رومی و همکاران (۲۰۰۹) معتقدند که تکنولوژی بومی و مناسب زمانی امکان پذیر می‌گردد که ارتباطی بین تولیدکننده و سازنده تکنولوژی و استفاده آن وجود داشته باشد. در این بین صنایع کوچک و متوسط کشاورزی نقش کلیدی ایفا می‌کنند.

با در نظر گرفتن اهمیت بنگاه‌های کوچک و متوسط و با توجه به تجربه موفق بسیاری از کشورها، در راستای ایجاد اشتغال مولد، تقویت روحیه رقابت و توسعه نقش کارآفرینی در اقتصاد و افزایش بهره وری، در ایران از سال ۱۳۸۴ رویکرد ایجاد و توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط از طریق سیاست‌ها و سازوکارهای مختلف به ویژه اعطای وام و تسهیلات بانکی به این بنگاه‌ها مورد توجه جدی قرار گرفت (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵). ارزیابی وضعیت بنگاه‌های کوچک و متوسط در کشور نشان می‌دهد که این بنگاه‌ها علیرغم کمک دولت، در ایفای نقش راهبردی مورد انتظار خود در اقتصاد کشور، رقابت با بنگاه‌های مشابه خارجی و صنایع بزرگ داخلی و نیز کسب مزیت رقابتی که لازمه حضور جدی در بازارهای جهانی است، با مشکل مواجه هستند (بیدختی و همکاران، ۱۳۹۰ الف). در این میان توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط، شاخص کلیدی نظام پیش ران توسعه کشاورزی و در نتیجه توسعه کارآفرینی

است (Urbano et al., 2016). نتایج پژوهش دیگری نشان داد سرمایه، بالا بودن قیمت نهاده‌ها، هزینه زیاد نیروی کار، نبود فناوری مناسب و نبود پرسنل ماهر، از مهمترین موانع توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط کارآفرین می باشند (Tambunan, 2009).

علاوه بر موانع پیش روی کارآفرینان در کشورهای در حال توسعه، صاحبان شرکت‌های کوچک و متوسط در اقتصادهای در حال توسعه اغلب از بودجه کافی و ناتوانی در دریافت وام شکایت دارند (Ozsoy, 2001; Cook, Benzing et al., 2005). همچنین نتایج تحقیقات دیگر نشان داد که آموزش مدیریت مالی با برنامه‌های توسعه صاحبان بنگاه‌های کوچک و متوسط ارتباط معناداری دارد. به ویژه، رشد کارآفرینان به اطلاعات بازار، کمک فنی، تأمین اعتبار، بازاریابی و آموزش مالی نیاز دارد (یعقوبی و همکاران، ۱۳۸۶; Kozan et al., 2006; R.Moghaddam et al., 2019).

اقتصاددانان در ارتباط با نقش صنایع کوچک در تولید ناخالص داخلی کشورها علل مختلفی را دخیل می دانند بعنوان مثال از مشکلات و موانع فعالیت بنگاه‌های کوچک، می توان به نداشتن شناخت کافی از کمک‌های مورد نیاز خود، کمبود منابع مالی و مشکلات موجود در دریافت تسهیلات بانکی، کم بودن نیروی متخصص و ناکافی بودن دانش و مهارت نیروی موجود، ماشین آلات کهنه و قدیمی، بالا بودن نرخ بهره تسهیلات، مبهم بودن برخی از قوانین و مقررات بازرگانی و تجاری، افزایش واسطه‌های تولیدی، قاچاق گسترده کالا به کشور، تعداد زیاد رقبای فعلی خارجی در بازار، استقبال مصرف کنندگان از محصولات خارجی، سستی بودن فعالیت‌ها در حوزه صنعت و کمبود دانش اقتصادی، مالی و مدیریتی به ویژه در زمان تأسیس، اشاره کرد

(بیدختی و همکاران، ۱۳۹۰، ب).

برخی معتقد هستند که بنگاه‌های کوچک به علت هزینه‌های عمومی کم و ظرفیت محدود ماشین آلات، انعطاف پذیری بیشتری نسبت به بنگاه‌های بزرگ دارند و لذا امکان رشد آنها با بکارگیری ماشین آلات جدید با فن آوری پیشرفته زیاده‌تر است. علاوه بر این قدرت رقابت پذیری صنایع کوچک به علت پایین بودن قیمت کالاهای آن نسبت به کالاهای مشابه صنایع بزرگ به خاطر امکان تولید محصولات متنوع، پایین بودن هزینه تحقیق و توسعه (R&D) تبلیغات و بازاریابی آنها بیشتر است (Lumiste et al., 2004; Nicholas, et al., 2006; Roomi, et al., 2009; Pachava, 2018).

کارآفرینان نقش مهمی در تشکیل شرکت‌های کوچک و متوسط دارند که حجم قابل توجهی از معاملات اقتصادی و نیروی کار را به آنها اختصاص داده است. در شرایط اخیر که ایجاد فرصت‌های شغلی برای افراد بیکار و به‌خصوص فارغ التحصیلان کشاورزی یکی از دغدغه‌های مهم سیاست گذاران و تصمیم‌گیری‌های کشور ما است، توسعه کارآفرینی در SMEs می‌تواند راه حل بسیاری از مشکلات باشد. توسعه کارآفرینی دشوار است و نیاز به مطالعات بیشماری دارد. یکی از مهمترین اقدامات در جهت توسعه کارآفرینی کشاورزی، شناسایی موانعی است که کارآفرینان کسب و کارهای کوچک و متوسط بخش کشاورزی با آن روبرو هستند. شناسایی و ارزیابی این موانع می‌تواند به‌عنوان راهنمایی مورد استفاده در ایجاد زمینه‌های استراتژیک و کارآفرینی برای فراهم آوردن شکوفایی بیشتر مورد استفاده قرار گیرد. بر این اساس مطالعه با هدف دستیابی به دو هدف اصلی به شرح زیر است:

۱- شناسایی موانع کارآفرینی در شرکت‌های کوچک و متوسط کشاورزی استان قزوین.

۲- ارزیابی و رتبه بندی موانع کارآفرینی در شرکت‌های کوچک و متوسط کشاورزی استان قزوین.

روش تحقیق

دیدگاه کلی حاکم بر تحقیق حاضر، کمی است. تحقیق حاضر از جنبه هدف از نوع کاربردی، از نظر میزان نظارت و درجه کنترل، میدانی و از لحاظ گردآوری اطلاعات توصیفی و از نوع پیمایشی می‌باشد. وزارت جهاد کشاورزی مشاغل کوچک کشاورزی را فعالیت‌های کشاورزی در زمینه‌های تولید، بسته بندی و به‌طورکلی فعالیت‌های مختلف کشاورزی می‌داند که در آن افراد حقیقی و حقوقی پس از انجام مراحل و اخذ مجوز، مجاز به انجام چنین فعالیت‌هایی در محدوده تعیین شده توسط خود سازمان هستند. بطور کلی این صنایع در گروه‌های اصلی صنایع غذایی، محصولات باغی و زراعی، مکانیزاسیون و ادوات کشاورزی، محصولات دامی و شیلات می‌باشند. برخی از این فعالیت‌ها شامل تولید و فرآوری و حمایت از فرآورده‌های گوشتی، فرآوری و محافظت از فساد حیوانات آبزی و محصولات آبزی، فرآوری و محافظت از فساد میوه و سبزیجات، استخراج روغن‌های اساسی، لبنیات، خشک کردن ذرت، پودر سبزیجات و میوه‌ها، فرآوری برنج، صنایع تبدیلی مربوط به انواع میوه‌ها، سبزیجات، چای و محصولات حاصل از تخم مرغ، تمیز کردن، درجه بندی و بسته بندی حبوبات، دانه‌ها و عسل طبیعی، تولید آماده غذاهایی برای حیوانات بدون کنسانتره و مکمل‌های غذایی، کودها، صنایع تبدیلی مختلف خرما، انواع اسانس و عصاره‌های گیاهی (وزارت جهاد کشاورزی، ۱۳۹۵). لذا با این تعریف جامعه آماری تحقیق حاضر جامعه آماری تحقیق حاضر شامل ۴۵۳۲ واحد بنگاه‌های کوچک و متوسط حذف کشاورزی در استان قزوین در سال ۱۳۹۵ بود که تعداد نمونه مورد بررسی ۳۵۴ بنگاه براساس نمونه

گیری تصادفی انتخاب شده‌اند که پرسشنامه توسط ۳۵۴ نفر از مدیران عامل و یا یکی از اعضای حاضر در شرکت پاسخ داده شده است. روایی محتوایی پرسشنامه با استفاده از نظرات کارشناسان و اساتید مرتبط با موضوع مورد تایید قرار گرفت. آزمون مقدماتی به منظور سنجش پایایی ابزار تحقیق بین ۲۰ بنگاه در استان (خارج از جامعه آماری) صورت گرفت، ضریب آلفای کرونباخ برای پرسشنامه ۰/۸۸ بدست آمده است. در این تحقیق پس از جمع‌آوری داده‌ها و کدگذاری پرسشنامه‌ها با استفاده از نرم‌افزار آماری Spss و آماره‌های توصیفی و استنباطی به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها استفاده گردیده است.

یافته‌های تحقیق

نتایج حاصل از توزیع فراوانی این واحدها بر اساس قدمت نشان داد که به‌طور متوسط ۱۳ سال سابقه کاری داشته‌اند و حداکثر سابقه کاری ۲۸ سال و حداقل سابقه کاری ۲ سال بود. همچنین واحدهای کشاورزی مورد مطالعه حداقل با یک نفر فعالیت می‌نموده‌اند و حداکثر دارای ۸ نفر نیروی کاری بوده‌اند. همچنین به‌طور متوسط دارای ۴ نفر پرسنل می‌باشند. همچنین نتایج تحقیق نشان داد که ۲۹ درصد پاسخگویان دارای تحصیلات ابتدایی و ۳۲ درصد پاسخگویان نیز تحصیلاتشان زیر دیپلم بوده است. همچنین ۲۲ درصد آنان حداقل تحصیلاتشان در حد دیپلم بوده است. نتایج بررسی فعالیت این واحدها از نظر نوع فروش و یا بازاریابی نشان داد که اکثر واحدها (۵۴ درصد) محصولات تولید را بصورت عمده فروشی به بازار ارائه می‌نمایند. نتایج محاسبه ضریب تغییرات نشان داد که خانواده، سایرکسب و کارهای موفق، کارآفرینان و اقوام نزدیک اعضای کسب و کار به ترتیب با ضریب تغییرات ۰/۲۱۳، ۰/۲۱۵، ۰/۲۳۴ و ۰/۲۹۴ در اولویت اول تا چهارم به‌عنوان مشوق در راه‌اندازی کسب و کار بوده‌اند.

جدول ۱- رتبه‌بندی مشوق‌های راه‌اندازی کسب و کار کشاورزی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	عوامل
۱	۰/۲۱۳	۰/۸۵۲	۴/۰۰	خانواده
۲	۰/۲۱۵	۰/۸۴۲	۳/۹۶	سایر کسب و کارهای موفق
۳	۰/۲۳۴	۰/۸۹۰	۳/۷۹	کارآفرینان
۴	۰/۲۹۴	۱/۰۶	۳/۶۲	اقوام نزدیک
۵	۰/۳۲۱	۱/۱۰	۳/۴۲	دوستان
۶	۰/۴۹۲	۱/۳۷	۲/۷۸	رسانه‌ها (نظیر رادیو و تلویزیون، اینترنت و...)
۷	۰/۵۰	۱/۳۲	۲/۶۹	صاحبان حرفه‌ها

مالی با ضریب تغییر ۰/۱۸۶ و علاقه به فعالیت به صورت گروهی با ضریب تغییر ۰/۲۵۴ به ترتیب مهمترین عوامل تاثیر گذار بر ایجاد کسب و کار بوده است. کم اهمیت ترین عامل "ناتوانی مالی در کسب و کار فردی" با ضریب تغییر ۰/۳۱۷، "ایجاد اشتغال برای دیگران" با ضریب تغییر ۰/۳۲۶ و "کمک به جامعه" با ضریب تغییر ۰/۳۶۸ بوده‌اند.

به منظور تعیین اولویت عواملی که افراد را به ایجاد کسب و کار برمی‌انگیزد، از ضریب تغییرات استفاده شد. جدول ۲ رتبه‌بندی عوامل موثر بر انجام کار گروهی توسط اعضای کسب و کار را از دیدگاه مدیران کسب و کار نشان می‌دهد. بر اساس نتایج ضریب تغییرات، کسب در آمد با ضریب تغییر ۰/۱۴۷، یافتن شغل با ضریب تغییر ۰/۱۷۰، استقلال

جدول ۲- رتبه‌بندی عوامل برانگیزاننده افراد به ایجاد کسب و کار کشاورزی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	عوامل
۱	۰/۱۴۷	۰/۶۲۸	۴/۲۶	کسب درآمد
۲	۰/۱۷۰	۰/۷۳۲	۴/۳۰	یافتن شغل
۳	۰/۱۸۶	۰/۷۶۵	۴/۰۱	استقلال مالی
۴	۰/۲۵۴	۱/۰۱۱	۳/۹۶۱	علاقه به فعالیت به صورت گروهی
۵	۰/۲۵۵	۰/۹۹۶	۳/۸۹۱	اجرای یک ایده نو
۶	۰/۲۵۶	۰/۹۹	۳/۸۶۷	اخذ تسهیلات
۷	۰/۲۶۰	۰/۹۸۲	۳/۷۹۱	کمک به جامعه
۸	۰/۲۶۶	۱/۰۱۸	۳/۸۱۵	ایجاد اشتغال برای دیگران
۹	۰/۳۱۷	۱/۱۳۶	۳/۵۷۸	ناتوانی مالی در کسب و کار فردی

ضمانت‌های امنیتی برای شروع فعالیت کارآفرینی از مهمترین موانع مالی ذکر شدند. در مانع آموزشی به ترتیب "عدم آگاهی کافی از قوانین و مقررات"، "عدم آموزش مهارت‌های کارآفرینی" و "دانش کم در مورد محیط کسب و کار" از مهمترین موانع مطرح شده از سوی پاسخگویان بودند.

به منظور تعیین اولویت موانع توسعه کارآفرینی در بنگاه‌های کوچک و متوسط کشاورزی، از ضریب تغییرات استفاده شد. جدول ۳ اولویت بندی این موانع را از دیدگاه پاسخگویان نشان می‌دهد. بر اساس نتایج ضریب تغییرات، کمبود سرمایه کافی برای شروع و تامین گردش مالی مورد نیاز و مشکل در تهیه

یکی دیگر از موانع مطرح شده دانش بود که در این مانع به ترتیب اهمیت گویه‌های "عدم دانش در مورد کارکرد و وظایف کسب و کارهای کارآفرین کشاورزی" و "کمبود دانش در مورد نیازهای محیطی" قرار گرفتند و در نهایت از نظر مانع بازاریابی نیز گویه‌های "رفتار غیرقابل پیش‌بینی مصرف کنندگان" و "مشکل در یافتن اطلاعات در مورد بازارها، محصولات و قیمت‌ها" در اولویت اول و دوم اهمیت قرار گرفتند (جدول ۳).

همچنین در مانع سیاست‌گذاری مهمترین گویه‌های ذکر شده به ترتیب اهمیت عبارتند از "عدم امنیت سرمایه‌گذاری"، "نوسانات قیمت‌ها" و "عدم حمایت از طرف بانک‌ها و موسسات مالی". در مورد مانع استراتژیک از بین گویه‌های مطرح شده به ترتیب نبود حمایت واقعی از نوآوران در ارائه طرح‌های نوین فعالیت در بخش کشاورزی" و "عدم تصمیم‌گیری استراتژیک" دارای کمترین ضریب تغییرات و لذا اولویت اول و دوم اهمیت را از دیدگاه پاسخگویان داشتند.

جدول ۳- اولویت بندی موانع توسعه کارآفرینی در بنگاه‌های کوچک و متوسط کشاورزی

رتبه	ضریب تغییرات	انحراف معیار	میانگین	گویه	موانع
۱	۳۲/۵۲	۱/۰۶	۳/۲۶	کمبود سرمایه کافی برای شروع و تامین گردش مالی مورد نیاز	موانع مالی
۲	۳۲/۷۱	۱/۰۵	۳/۲۱	مشکل در تهیه ضمانت‌های امنیتی برای شروع فعالیت کارآفرینی	
۳	۳۳/۰۰	۰/۹۹	۳/۰۰	عدم اعطای تسهیلات به میزان مورد نیاز واقعی کسب و کار	
۴	۳۳/۲۳	۱/۰۷	۳/۲۲	هزینه‌های بالای تولید	
۵	۳۳/۲۳	۱/۰۳	۳/۱۰	دشواری در یافتن فضای کافی اداری و عملیاتی	
۱	۳۰/۸۳	۱/۱۱	۳/۶۰	عدم آگاهی کافی از قوانین و مقررات	موانع علمی - آموزشی
۲	۳۱/۹۳	۱/۰۶	۳/۳۲	عدم آموزش مهارت‌های کارآفرینی	
۳	۳۴/۲۳	۱/۱۴	۳/۳۳	دانش کم در مورد محیط کسب و کار	
۴	۳۴/۲۶	۱/۱۱	۳/۲۴	عدم اطلاع کافی در مهارت‌های مدیریتی مشاغل	
۵	۳۴/۳۱	۱/۰۵	۳/۵۶	عدم آموزش حسابداری و برنامه ریزی مالی	
۶	۳۵/۲۹	۱/۲۰	۳/۴۰	عدم آموزش بازاریابی	
۷	۳۶/۸۱	۱/۲۰	۳/۲۶	عدم برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی با توجه به طبقه بندی فعالیت‌های کشاورزی	
۸	۳۶/۸۱	۱/۲۰	۳/۲۶	عدم اطلاع رسانی در خصوص امکاناتی که برای ایجاد و گسترش کسب و کارهای کوچک کشاورزی در جامعه فراهم شده است	
۹	۴۳/۴۰	۱/۲۵	۲/۸۸		
۱	۲۵/۶۲	۰/۸۲	۳/۲۰	عدم امنیت سرمایه گذاری	موانع سیاست گذاری
۲	۳۰/۸۶	۱/۰۰	۳/۲۴	نوسانات قیمت‌ها	
۳	۳۳/۷۷	۱/۰۳	۳/۰۵	عدم حمایت از طرف بانکها و موسسات مالی	
۴	۳۴/۹۰	۱/۰۴	۲/۹۸	قوانین دشوار اخذ وام بانکی	
۵	۳۵/۹۶	۱/۱۴	۳/۱۷	محدودیت در قوانین کار	
۱	۲۸/۴	۱/۰۵	۳/۶۹	عوامل محیطی مؤثر بر بنگاه‌های کوچک و متوسط کشاورزی	موانع محیطی
۲	۲۳	۱/۲۱	۳/۶۳	قانون کارگزاران و واسطه‌ها	
۳	۳۱/۳	۱/۱۳	۳/۶۱	پایین بودن توان اجرایی مدیران	
۴	۳۱/۹	۱/۱۵	۳/۶۱	عدم موفقیت خط مشی‌های مدیریت	

فرشته غیاثوند غیاثی

۱	۳۴/۲۶	۱/۱۱	۳/۲۴	نبود حمایت واقعی از نوآوران در ارائه طرح‌های نوین فعالیت در بخش کشاورزی	موانع
۲	۳۵/۱۵	۱/۱۶	۳/۳۰	عدم تصمیم‌گیری استراتژیک	استراتژیک
۳	۳۵/۹۶	۱/۱۴	۳/۱۷	ناهماهنگی بین سازمانهای ذیربط	
۱	۳۳/۶۶	۱/۰۳	۳/۰۶	عدم دانش در مورد کارکرد و وظایف کسب و کارهای کشاورزی	موانع دانشی
۲	۳۱/۰۲	۰/۹۴	۳/۰۳	کمبود دانش در مورد نیازهای محیطی	
۳	۳۱/۷۶	۱/۰۱	۳/۱۸	کمبود مهارت و دانش لازم برای راه‌اندازی و حفظ یک تجارت	
۱	۳۴/۰۵	۱/۱۱	۳/۲۶	رفتار غیرقابل پیش‌بینی مصرف‌کنندگان	موانع
۲	۳۵/۹۶	۱/۱۴	۳/۱۷	مشکل در یافتن اطلاعات در مورد بازارها، محصولات و قیمت‌ها	بازاریابی
۳	۴۰/۷۴	۱/۲۱	۲/۹۷	بالا بودن قیمت تمام‌شده محصولات تولیدی	

پیرامون مناسب بودن داده‌ها برای انجام تکنیک، از آزمون بارتلت و شاخص KMO بهره‌گرفته شده است. معنی‌داری آزمون بارتلت با اطمینان ۹۹٪ و مقدار مناسب شاخص KMO (۰/۹۰۱) بر مناسب بودن گویه‌ها برای استخراج عامل‌ها دلالت دارد (جدول ۴).

تحلیل عاملی موانع توسعه کارآفرینی در بنگاه‌های کوچک و متوسط کشاورزی: با توجه به تنوع و گستردگی موانع و محدودیت‌های مطرح شده توسط پاسخگویان، جهت دسته‌بندی متناسب و هم‌ساز موانع و محدودیتها تحلیل عاملی اکتشافی انجام شد. برای تشخیص مناسب بودن داده‌های گردآوری شده

جدول ۴- مقدار KMO و آزمون بارتلت و سطح معنی‌داری آزمون

سطح معنی‌داری آزمون بارتلت	df	آزمون بارتلت	KMO
۰/۰۰۰	۸۹۰	۹۲۶۱/۵۶۸	۰/۹۰۱

برگرفته‌اند. عامل‌های استخراج شده، نام‌گذاری و به همراه مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس جمعی در جدول ۵ نشان داده شده است.

مقدار ویژه یک، به عنوان معیار استخراج تعداد عامل‌ها در نظر گرفته شده است که بر این مبنا تعداد هفت عامل استخراج شده که در کل ۴۱ متغیر را در

جدول ۵- عامل‌های استخراج شده همراه با مقدار ویژه، درصد واریانس و درصد واریانس جمعی

عامل‌ها	مقدار ویژه	درصد واریانس مقدار ویژه	درصد جمعی واریانس مقدار ویژه
مالی	۸/۸۱۸	۱۹/۵۹۵	۱۹/۵۹۵
علمی-آموزشی	۸/۴۴۱	۱۸/۷۵۸	۳۷/۳۵۳
دانشی	۵/۴۱۹	۱۲/۰۴۲	۵۰/۳۹۵
استراتژیک	۵/۳۸۴	۱۱/۹۶۴	۶۲/۳۵۹
سیاست‌گذاری	۲/۹۰۵	۶/۴۵۶	۶۸/۸۱۵
بازاریابی و فروش	۱/۵۵۲	۳/۴۵۰	۷۲/۲۶۵
محیطی	۱/۳۲۲	۲/۲۵۱	۷۴/۵۱۶

متغیرهای بار شده بر این عامل، عدم آگاهی از قوانین و مقررات دارای بیشتری بار عاملی (۰/۸۷۹) است و پس از آن متغیر عدم آموزش مهارت‌های کارآفرینی دارای بیشترین بار عاملی می‌باشد.

عامل سیاست‌گذاری با مقدار ویژه ۵/۴۱۹ بیشتر از ۱۲ درصد کل واریانس عوامل تاثیرگذار بر موانع توسعه کارآفرینی در بنگاه‌های کوچک و متوسط کشاورزی از دیدگاه پاسخگویان را تبیین کرده است. این عامل ۵ متغیر را در بر گرفته که متغیر عدم امنیت سرمایه‌گذاری دارای بیشتری بار عاملی (۰/۸۵۵) است. سایر متغیرهای بار شده بر این عامل به همراه عدم امنیت سرمایه‌گذاری و نوسانات قیمت‌ها بارهای عاملی در جدول ۶ نشان داده شده است.

بر اساس یافته‌های حاصل از جدول ۵، شش عامل استخراج شده در مجموع ۷۲/۲۶۵ درصد واریانس کل را تبیین کرده‌اند. عامل مالی با مقدار ویژه ۸/۸۱۸ بیشترین میزان واریانس کل (۱۹/۵۹۵) را تبیین کرده است، عامل‌های بعدی به ترتیب اهمیت عبارتند از عامل علمی-آموزشی، دانشی، استراتژیک، سیاست‌گذاری، بازاریابی و فروش، فرهنگی. متغیرهای بار شده بر هر عامل به همراه بارهای عاملی در آنها در جدول ۶ نشان داده شده است. نتایج تحقیق نشان داد که در مجموع ۵ متغیر به عامل مالی بار شده‌اند، دومین عامل که بیشترین مقدار واریانس را تبیین نموده است (۱۸/۷۵۸) مانع علمی-آموزشی است. یافته‌های گزارش شده در جدول ۶ نشان می‌دهد که ۷ متغیر بر موانع علمی-آموزشی بار شده‌اند، در بین

جدول ۶- میزان بار عاملی استخراج شده از ماتریس دوران یافته*

نام عامل	متغیرها	بار عاملی متغیرها
مالی	کمبود سرمایه کافی برای شروع و تامین گردش مالی مورد نیاز	۰/۸۶۱
	عدم اعطای تسهیلات به میزان مورد نیاز واقعی کسب و کار کشاورزی	۰/۷۷۳
	هزینه‌های بالای تولید	۰/۷۶۵
	مشکل در تهیه ضمانت‌های امنیتی برای شروع فعالیت کارآفرینی	۰/۷۳۱
	دشواری در یافتن فضای کافی اداری و عملیاتی	۰/۸۴۷
علمی-آموزشی	عدم برگزاری دوره‌های آموزشی تخصصی با توجه به طبقه بندی فعالیت‌های کشاورزی	۰/۷۸۲
	عدم آموزش مهارت‌های کارآفرینی	۰/۷۹۸
	عدم آموزش بازاریابی	۰/۷۶۴
	عدم اطلاع کافی در مهارت‌های مدیریتی مشاغل	۰/۷۲۹
	عدم آگاهی کافی از قوانین و مقررات	۰/۸۳۴
	عدم اطلاع رسانی در خصوص امکاناتی که برای ایجاد و گسترش کسب و کارهای کوچک کشاورزی در جامعه فراهم شده است	۰/۷۶۰
دانشی	عدم آموزش حسابداری و برنامه ریزی مالی	۰/۸۳۱
	کمبود مهارت و دانش لازم برای راه اندازی و حفظ یک تجارت	۰/۷۸۲
	کمبود دانش در مورد نیازهای محیطی	۰/۷۵۱
استراتژیک	کمبود دانش در مورد نیازهای محیطی	۰/۷۸۵
	ناهماهنگی بین سازمان‌های ذیربط	۰/۷۹۱
سیاست‌گذاری	عدم تصمیم‌گیری استراتژیک	۰/۸۵۵
	قوانین دشوار اخذ وام بانکی	۰/۸۵۵

۰/۸۵۶	عدم حمایت از طرف بانکها و موسسات مالی	
۰/۷۸۶	عدم امنیت سرمایه گذاری	
۰/۷۳۱	نوسانات قیمت‌ها	
۰/۷۶۲	رفتار غیرقابل پیش بینی مصرف کنندگان	
۰/۸۹۵	مشکل در یافتن اطلاعات در مورد بازارها، محصولات و قیمت‌ها	بازارابی و فروش
۰/۷۲۵	بالا بودن قیمت تمام شده محصولات تولیدی	
۰/۷۲۸	توزیع رابطه محور نهاده‌ها و اعتبار	
۰/۸۱۲	قانون کارگزاران و واسطه‌ها	محیطی
۰/۶۳۴	عدم موفقیت خط مشی‌های مدیریت	

*روش به کار رفته در چرخش عامل‌ها روش متعامد به شیوه وریماکس و معنی‌داری بارهای عاملی ۴+ - در نظر گرفته شده

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

به نظر می‌رسد که با توجه به تجارب کشورهای پیشرفته صنعتی و در حال توسعه، در نظر گرفتن رشد و گسترش صنایع کوچک کشاورزی به عنوان محور توسعه صنعتی و اقتصادی کشور به یک برنامه ریزی صحیح و برخورداری از انواع قوانینی دارد که هموار کننده رشد مطلوب آنها باشد. با توجه به اهمیت بنگاه‌های کوچک و متوسط در رشد و توسعه اقتصادی و همچنین رشد و توسعه کشاورزی کشور بعنوان ابزار حیاتی توسعه ملی، این تحقیق به بررسی موانع توسعه کارآفرینی کشاورزی در صنایع کوچک و متوسط کشاورزی استان قزوین پرداخته است.

نتایج تحقیق نشان داد که بنگاه‌ها بطور متوسط ۱۳ سال سابقه کاری داشته‌اند، که در حوزه کشاورزی از تجربه خوب برخوردار بوده‌اند. همچنین واحدهای کشاورزی مورد مطالعه بطور متوسط دارای ۴ نفر پرسنل می‌باشند، که این تعداد با توجه به ماهیت کسب و کارهای کوچک و متوسط طبیعی بنظر می‌رسد. همچنین اکثریت پاسخگویان (۳۲ درصد) تحصیلاتشان زیر دیپلم بوده است. همچنین یافته‌های تحقیق نشان داد که بنگاه‌های کوچک و متوسط کشاورزی استان قزوین با موانع متعددی مواجه بوده‌اند که از جمله مهمترین موانع: مانع مالی،

علمی-آموزشی، دانشی، استراتژیک، سیاست‌گذاری، بازارابی-فروش و عامل محیطی می‌باشند. در بین این هفت عامل از نظر پاسخگویان عامل مالی مهمترین عامل بود که نتایج این تحقیق با نتایج تحقیقات R.Moghaddam et al. (2008) Kyaw (2019)، Kozan et al (2006)، رضایی و همکاران (۱۳۹۵)، یعقوبی و همکاران (۱۳۸۶) همسو می‌باشد. دومین و سومین عامل با اهمیت مطرح شده از سوی پاسخگویان، عامل علمی-آموزشی و عامل دانشی می‌باشند. که این یافته با توجه به سطح سواد پایین پاسخگویان همسویی دارد. نتایج این یافته با مطالعات رضایی و همکاران (۱۳۹۵)، Tambunan (2009) و یعقوبی و همکاران (۱۳۸۶)، Nicholas et al. (2006) و بیدختی و همکاران (۱۳۹۰) همراستا می‌باشد. در این زمینه "عدم آگاهی کافی از قوانین و مقررات"، "عدم آموزش مهارت‌های کارآفرینی" و "دانش کم در مورد محیط کسب" مهمترین عوامل ذکر شده می‌باشند. عامل استراتژیک مانع بعدی مطرح شده می‌باشد. این یافته نیز با نتایج تحقیقات (علی میرزایی و همکاران، ۱۳۹۰، Urbano et al., Jutla et al., 2002, 2006; Kozan et al., 2006) همسو می‌باشد.

مانع استراتژیک: می‌توان بیان کرد انتخاب رشد و گسترش صنایع کوچک کشاورزی به عنوان محور توسعه صنعتی و اقتصادی نیاز به اصلاحات ساختاری در بخش صنعت و اقتصاد دارد. منظور از اصلاحات ساختاری یعنی ایجاد تحولی عمیق و بنیادی در برنامه ریزی‌های کلان کشور به منظور تغییر در ساختارها و نهادهای سنتی صنعتی و اقتصادی و جایگزینی نهادهای جدید جهت رسیدن به یک هدف خاص و همچنین رفع انواع موانعی که رسیدن به هدف مورد نظر را دشوار می‌سازد.

مانع سیاست‌گذاری: در رابطه با این عامل افزایش امکان مشارکت در ساختار سیاسی کشور و کاهش مقررات دست و پاگیر و حمایت‌های دولت بخصوص در سالهای اولیه تاسیس کسب و کار پیشنهاد می‌گردد.

مانع بازاریابی و فروش و مانع محیطی: از آنجا که رفتار غیرقابل پیش بینی مصرف کنندگان و بالا بودن قیمت تمام شده یکی از مهمترین مشکلات بازاریابی و فروش مطرح شد، لذا پیشنهاد می‌گردد جهت ایجاد بازار مصرف محصولات تولیدی اقدامی جدی صورت گیرد. در این میان سیاست‌گذاری صحیح و در نظر گرفتن اهمیت عامل زمان در صادرات و واردات محصولات کشاورزی در زمان مازاد و کمبود می‌تواند کمک به پایداری فعالیتهای تولیدی در این بخش داشته باشد. همچنین کاهش نقش واسطه‌ها در بازارهای کشاورزی می‌تواند در جهت رفع هر دو مانع کارساز باشد.

منابع

۱. بیدختی، ع.ا. و زرگر، س.م. ۱۳۹۰. آسیب‌شناسی بنگاه‌های کوچک و متوسط (SME) و بیان راهبردهای عملی برای حمایت از آنها (بررسی موردی: استان سمنان). فرایند مدیریت و توسعه. شماره ۷۸. زمستان ۱۳۹۰.

عامل سیاست‌گذاری نیز توسط بسیاری از محققین از جمله (رضایی و همکاران، ۱۳۹۵، بیدختی و همکاران، ۱۳۹۰، علی میرزایی و همکاران، ۱۳۹۵) مورد توجه قرار گرفته است. در رابطه با مانع بازاریابی و فروش می‌توان گفت عامل مطرح شده از طرف اکثریت محققین داخلی و خارجی نظیر (بیدختی و همکاران، ۱۳۹۰؛ Urbano et al., 2016؛ یعقوبی و همکاران، ۱۳۸۶؛ Kozan et al., 2006، R.Moghaddam et al., 2019 Lumiste et al., 2004؛ Nicholas, et al., ۱۳۹۰ Roomi, et al., 2009) بوده است. در رابطه با آخرین عامل (مانع محیطی) نیز توزیع رابطه محور نهاده‌ها و نقش واسطه‌ها از مهمترین موانع مطرح شده از سوی پاسخگویان می‌باشد.

از آنجا که موانع شناخته شده در تحلیل عاملی در هفت گروه متفاوت قرار گرفتند پیشنهاداتی در راستای رفع هریک از موانع به ذهن می‌رسد. در رابطه با مانع مالی، جلوگیری از نوسان قیمت‌ها در بازار با مداخله دولت، دسترسی آسان به اعتبارات، وام‌های کم بهره اختصاصی مورد نیاز اعضا با نرخ سود متناسب پیشنهاد می‌گردد.

در مورد رفع مانع علمی-آموزشی و مانع دانشی، پیشنهاد می‌شود با برگزاری دوره‌های آموزشی با افزایش مهارتهای کارآفرینانه و به روز کردن دانش اعضا این بنگاهها از سوی نهادهای ذیربط گامی در جهت حل این مشکل برداشته شود. همچنین افزایش کاربرد امکانات و تسهیلات حمایتی و تسهیل فرایند تسهیلات اعطایی- تثبیت قیمت‌ها نیز از دیگر پیشنهادها در زمینه رفع این مانع می‌باشد. همچنین تقویت برنامه‌های آموزشی و اطلاع افراد از چگونگی تبدیل ایده‌های کارآفرینی به طرح‌های قابل اجرا و مطالعه و در کنار آن نهاد مشخصی مسئول ساماندهی این امر را بر عهده گیرد.

- in Small and Medium-sized Enterprises (SMEs). *International Journal of Academic Research in Economics and Management Sciences* July 2013, 2: 4
12. Jutla, D., Bodorik, P. and Dhaliqal, J. 2002. Supporting the E-business Readiness of Small and Medium Sized Enterprises: Approaches and Metrics. *Internet Research: Electronic Networking Applications and Policy*, 12(2): 139-64.
13. Kozan, M.K., Oksoy, D. and Ozsoy, O. 2006. Growth Plans of Small Business in Turkey: Individual and Environmental Influences. *Journal of Small Business Management*, 4(11): 114-129.
14. Kyaw, A. 2008. Financing Small and Medium Enterprises in Myanmar. Institute of Developing Economies - Japanese External Trade Corporation. IDE Discussion Paper No. 148. April 2008. Chiba.
15. Lumiste, R. and Kilvits, K. 2004. Estonian Manufacturing SMEs Innovation Strategies and Development of Innovation Networks. Paper presented at the 13th Nordic Conference on Small Business Research, 10-12 June, Tromsø, Norway.
16. Nicholas, J. and Ledwith, A. 2006. Development of a Best Practices Framework for New Product Development in Small To Medium Enterprises, 1-14. Retrieved from http://proceedingstest.utsp.utwente.nl/139/1/Nicholas,J._c.s._paper.pdf.
17. Ozsoy, O., Oksoy, D. and Kozan, K. 2001. The Characteristics of Turkish Entrepreneurs and their Enterprises. Long Island, New York: College of Business, Alfred University
18. Pachava, V.S. 2018. Innovation and Competitiveness – Small and Medium Enterprises in India. *International Journal of Management Studies*. 10.18843/ijms/v5i1(4)/18
19. Rae, D. 2010. Universities and enterprise education: Responding to the challenges of the new era, *Journal of Small Business and Enterprise Development*, Vol.17, No.4, pp.591-606.
۲. بیدختی، ع.ا. و زرگر، س.م. ۱۳۹۰. بررسی موانع موجود در توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط (SME) و ارائه چارچوب حمایت از این بنگاه‌ها. *مجله کار و جامعه*، شماره ۱۳۸، صص ۳۴-۴۸.
۳. پارسا پور، س.، رسول‌زاده، م. و براتی، ج. ۱۳۹۶. عوامل اثرگذار بر پایداری بنگاه‌های کوچک و کارآفرین مورد مطالعه: بنگاه‌های صنعتی شهرستان مشهد. *مجله توسعه کارآفرینی*، دوره ۱۰، شماره ۱، بهار ۱۳۹۶، از ص ۶۰-۴۱.
۴. رضایی، ر. و صفا، ل. ۱۳۹۵. بررسی موانع توسعه بنگاه‌های کوچک و متوسط اقتصادی زودبازده و کارآفرین کشاورزی در استان زنجان. *مجله تحقیقات اقتصاد و توسعه کشاورزی ایران*. دوره ۲-۴۷. شماره ۱. ۱۳۹۵.
۵. وزارت جهاد کشاورزی ایران. ۱۳۹۷. تبدیل کشاورزی و صنایع تکمیلی. برگرفته از <https://maj.ir/index.aspx?lang=2&sub=0>
۶. وحدت، د. و داداشی، ع. ۱۳۸۹. نگاهی به طرح حمایت از گسترش بنگاه‌های اقتصادی زود بازده و برخی کاستی‌های اجرای آن. فصلنامه تخصصی پارکها و مراکز رشد. صص ۱۵ الی ۲۴
۷. یعقوبی، ج. و حسینی، س.م. ۱۳۸۶. تحلیلی بر موانع تحقق کارآفرینی در آموزش بزرگسالان و راه حل‌های آن. *کنگره علمی آموزش کشاورزی*. دانشگاه تربیت مدرس. ۱۳۸۶.
8. Bartlett, W. and Bukvic, V. 2001. Barriers to SME Growth in Slovenia. *SME Development MOCT-MOST* 11: 177-195, 2001.
9. Benzing, C., Chu, H.M. and Kara, O. 2009. Entrepreneurs in Turkey: A Factor Analysis of Motivations, Success Factors and Problems. *Journal of Small Business Management*, 47(1), 58-91.
10. Cook, P. 2001. Finance and small and medium-sized enterprises in developing countries. *Journal of Developmental Entrepreneurship*, 6(1): 17-31.
11. Jafarnejad A., Abbaszadeh M.A., Ebrahimi, M. and Abtahi S.M. 2013. Analysis of barriers to entrepreneurship

23. Tambunan, T. 2009. «Women entrepreneurship in Asian developing countries: Their development and main constraints», *Journal of Development and Agricultural Economics*, May, 1(2): PP. 7-40.
24. Urbano, D. and Aparicio, S. 2016. Entrepreneurship capital types and economic growth: International evidence. *Technological Forecasting and Social Change*, 102: 34–44.
25. Wang, X., Jessup, L.M. and Clay, P.F. 2015. Measurement model in entrepreneurship and small business research: A ten year review. *International Entrepreneurship and Management Journal*, 11: 183–212.
20. Rezaei-Moghaddam, K. and Izadi, H. 2019. Entrepreneurship in small agricultural quick-impact enterprises in Iran: development of an index, effective factors and obstacles. *Journal of Global Entrepreneurship research*. 2019. 9(17).
21. Roomi, M.A., Harrison, P. and Beaumont-Kerridge, J. 2009. Women-owned small and medium enterprises in England: Analysis of factors influencing the growth process. *Journal of Small Business and Enterprise Development*, 16(2): 270-288.
22. Talaia, M. and Mascherpa, S. 2011. Entrepreneurial team and performance in Lombard SMEs: An empirical study. Unpublished master's thesis, Università Dell'Insubria Facoltà Di Economia.

Gorgan University of Agricultural
Sciences and Natural Resources

Journal of Entrepreneurship in Agriculture Vol. 5 (4), 2019

<http://jead.gau.ac.ir>

DOI: 10.22069/jead.2020.17444.1399

Analysis of Barriers to Entrepreneurship in Agricultural Small and Medium Enterprises in Qazvin Province.

F. Ghiasvand Ghiasi^{1*}

¹Assistant Professor, Agricultural Faculty, Takestan Branch, Islamic Azad University, Iran

Received: 15/12/2019; Accepted: 13/01/2020

Abstract

Promoting the country's agriculture is an important part of the workforce as a key factor in the agricultural sector and is looking for suitable opportunities and ideas to create businesses and promote entrepreneurial businesses in the agricultural sector. The path to economic development can be enriched by boosting entrepreneurship in small and Medium Enterprises. The purpose of this study was to analyze the barriers to entrepreneurship development in SMEs in the framework of descriptive-survey research. The statistical population of this study consisted of 4532 units of SMEs in Qazvin province in 2016. The sample size was 354 units of SMEs selected by random sampling. These industries were in the main groups of Food industry, Horticulture, Agricultural mechanization, livestock and Fisheries. Cronbach's alpha coefficient was calculated 0.88 to determine the reliability of the questionnaires. The content validity of the questionnaire was confirmed by the opinion of experts in the field. After completing the questionnaires and collecting data, SPSS software was used for data analysis based on exploratory factor analysis technique. The results of factor analysis of development barriers in SMEs resulted in the extraction of seven barriers. In order of importance, these barriers include financial, scientific, educational, knowledge, strategic, policy, marketing-sales and environmental barriers that account for 72.265% of the total variance of barriers to entrepreneurship development in agricultural businesses.

Keywords: Qazvin Province; Entrepreneurship Barriers, Small and Medium Enterprises, Agriculture.

---

*Corresponding author; ghiasvand_fereshteh@yahoo.com

